

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Första kammaren.

Nr 33.

Onsdagen den 18 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Carleson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 230, angående reglering av löneförhållanden m. m. vid statsdepartementen; och

nr 236, angående tillämpning under viss tid av lagstiftningen om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Upplästes ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 388, med inbjudan till första kammaren att förena sig med andra kammaren i dess beslut, att ett särskilt utskott, bestående av sexton ledamöter, åtta från vardera kammaren, skulle tillsättas för behandling av ej mindre Kungl. Maj:ts proposition nr 211, angående omorganisation av fögderiförvaltningen och löne-reglering för tjänstmännen därstädes m. m. än även de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i dessa ämnen eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor.

Berörda inbjudan antogs av första kammaren.

Ordet lämnades på begäran till herr vice talmannen, som yttrade: Jag ber att få hemställa, att sedan kammaren beslutit tillsätta ytterligare ett särskilt utskott, antalet suppleanter i utskottet måtte bestämmas till åtta.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Herr talmannen yttrade, att han efter samråd med herr talmannen i andra kammaren finge föreslå, att första kammaren ville besluta att företaga vid sammanträde, som komme att hållas lördagen den 21 i denna månad, val av ledamöter och vid sammanträde på

följande måndag val av suppleanter i det särskilda utskott, kammarna nu beslutit att tillsätta.

Detta förslag antogs.

Protokollsutdrag, utvisande att första kammaren förenat sig med andra kammaren i dess beslut om tillsättande av ifrågavarande särskilda utskott, justerades och avsändes till andra kammaren.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 211, angående omorganisation av fögderiförvaltningen och lönerogering för tjänstemännen därstädes m. m., hänvisades denna proposition till andra särskilda utskottet.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 222, med förslag till bestämmelser angående rätt till pension för vissa å extra stat upptagna befattningshavare vid statens järnvägar, telegrafverket och statens vattenfallsverk.

Vid föredragning av bankoutskottets memorial nr 27, angående överlämnande till första särskilda utskottet av en i militieombudsmannens ämbetsberättelse gjord framställning rörande krigstidstillägg eller krigstidshjälp åt befattningshavare vid militieombudsmannens expedition, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran lagutskottets utlåtanden nr 23, 25 och 26, jordbruksutskottets utlåtanden nr 35 och 36 samt första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 9—14 och kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 11.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande, nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av rubrikerna nr 65, 144, 164, 187, 188, 190, 609, 610, 624, 625, 626, 627, 628 och 629 i gällande tulltaxa.

Vad utskottet hemställt bifölls, och den i sista punkten av betänkandet gjorda anmälan lades till handlingarna.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande bankoutskottets utlåtande nr 25, i anledning av vissa framställningar rörande pensioner och understöd å allmänna indragningsstaten.

Punkterna 1—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 5.

Med tillstyrkande av vad Kungl. Maj:t i en den 16 februari 1917 dagtecknad proposition, nr 66, föreslagit hade utskottet i nu föredragna punkt hemställt, att riksdagen måtte medgiva, att provinsialläkaren i Bodens distrikt Per Erik Brännström finge från och med månaden näst efter den, varunder avsked från tjänsten bleve honom beviljat, under sin återstående livstid å allmänna indragningsstaten uppbära en årlig pension av tretusen femhundra kronor.

*Ifrågasatt
pension åt
provinsial-
läkaren P. E.
Brännström.*

Herr Hedenstierna: Jag vill endast meddela, att den ifrågavarande personen numera avlidit och att alltså frågan om pension för honom är förfallen.

Efter härmed slutad överläggning förklarades frågan om pension åt provinsialläkaren Brännström hava förfallit.

Punkterna 6—11.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid ånyo skedd föredragning av bankoutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt hjälpmontören vid Trollhätte kraftverk A. J. Karlsson jämte en i ämnet väckt motion, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo lagutskottets utlåtande nr 24, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om expropriation m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner.

*Lagförslag om
expropriation
m. m.*

Genom en den 27 oktober 1916 dagtecknad proposition, nr 22, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt, i statsrådet hållet protokoll, föreslagit riksdagen att antaga i propositionen intagna förslag till

- 1) lag om expropriation,
- 2) lag om ändrad lydelse av vissa §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom,
- 3) lag om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten,
- 4) lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, samt
- 5) lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning.

Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)

I samband med denna proposition, som hänvisats till lagutskottet, hade utskottet till behandling förehåft följande med anledning därav väckta och till utskottet hänvisade motioner, nämligen

inom första kammaren

nr 88, av herr *K. J. Ekman* samt

inom andra kammaren

nr 37, av herr *Wilh. Hellberg* i Ljungskile,

nr 181, av herr *Jakob Pettersson* i Södertälje,

nr 239, av herrar *Herman Andersson* i Grimbo och *Cornelius Olsson* i Berg,

nr 241, av herrar *Anders Anderson* i Råstock och *Carl O. Strid*,

nr 252, av herr *Jakob Pettersson* i Södertälje,

nr 271, av herrar *Carl Lindhagen*, *Sven Persson*, *Hj. Branting*,

Herm. Lindqvist, *Sven Linders*, *F. V. Thorsson* och *Värner Rydén*, friherre *Erik Palmstierna* samt herrar *Viktor Larsson* och *Bernh. Eriksson*,

nr 272, av herrar *Sven Lübeck* och *E. v. Hofsten*, och

nr 286, av herrar *Carl Lindhagen* och *Sven Persson*.

I motionens nr II: 37 syfte hade herr *P. Rydholm* instämt.

Utskottet hade avfattat sin hemställan under två med A) och B) betecknade avdelningar, av vilka avdelningen A) innehöll två särskilda punkter, avseende den första ett och den andra tre olika lagförslag.

I fråga om sättet för detta utlåtandes föredragning yttrade

Herr *G e z e l i u s*: I avseende å föredragningsordningen tillåter jag mig hemställa:

att lagförslagen föredragas vart för sig, där så erfordras paragrafvis, och, där så anses lämpligt, momentvis, med ingresser, rubriker och utskottets hemställan sist;

att vid behandlingen av den först föredragna paragrafen i förslaget till lag om expropriation diskussionen må omfatta betänkandet i dess helhet;

att lagtexten ej må behöva uppläsa i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att för den händelse lagförslagen eller något av dem kommer att i en eller annan del till utskottet återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar kunna förmedlas; samt

att i avseende å nummerbeteckning i paragrafer och moment utskottet må äga vidtaga sådana ändringar, som påkallas av kammarens beslut.

Denna hemställan bifölles.

*Avdelningen A).**Punkten I.*

*Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)*

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte med tillkännagivande, att det i förevarande proposition framlagda förslag till lag om expropriation icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, i anledning av sagda proposition och i ämnet väckta motioner, för sin del antaga förslag till lag i detta ämne, lydande så som utskottets utlåtande angäve.

*Utskottets förslag till lag om expropriation**1 §.*

Denna paragraf hade följande lydelse

(i Kungl. Maj:ts förslag.)

(i utskottets förslag.)

Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt:

1. för befestning, övnings- eller förläggingsplats för krigsmakten, skjutbana, som äger betydelse för den allmänna skjutskicklighetens utveckling, eller eljest för rikets försvar;

2. för allmän väg på landet eller i stad, järnväg eller spårväg för allmän trafik, bro, hamn, lastningsplats, kanal eller annan farled, flottled, telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande;

3. för allmän byggnad;

4. för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose;

5. för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål;

6. för annat ändamål, som är jämförligt med något under 1, 2, 3, 4 eller 5 angivet och äger väsentlig betydelse för det allmänna;

Fastighet, som tillhör annan än kronan, må tagas i anspråk genom expropriation, om Konungen prövar det nödigt:

1. för befestning, övnings- eller förläggingsplats för krigsmakten, skjutbana, som äger betydelse för den allmänna skjutskicklighetens utveckling, eller eljest för rikets försvar;

2. för allmän väg på landet eller i stad, järnväg eller spårväg för allmän trafik, bro, hamn, lastningsplats, kanal eller annan farled, flottled, telegraf- eller telefonanläggning eller annan anläggning för den allmänna samfärdselns främjande;

3. för allmän byggnad;

4. för ändamål, som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose;

5. för att förse en ort med vatten eller förhindra förorenande av vattenledning, som är anlagd för sådant ändamål;

6. för annat ändamål, som är jämförligt med något under 1, 2, 3, 4 eller 5 angivet och äger väsentlig betydelse för det allmänna;

Lagförslag om
expropriationm. m.
(Forts.)

(i Kungl. Maj:ts förslag.)

(i utskottets förslag.)

7. för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden;

8. för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag, som åsyfta religiös uppbyggelse, folkbildning, social utveckling, nykterhetens främjande eller avse annat dylikt allmänt ändamål av synnerlig vikt;

9. för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogsåterväxt å skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark;

10. för kronans övertagande av flygsandsfält, varom ägaren försummat att taga föreskriven vård;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller ock synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark; eller

12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål, som nu är sagt; och må expropriation enligt Konungens förordnande jämväl äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

7. för att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning åstadkomma tryggade bostadsförhållanden;

8. för att bereda befolkningen eller en väsentlig del därav å en ort mark till uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller åsyftande religiös uppbyggelse, folkbildning, nykterhetens främjande eller annat därmed jämförligt ideellt ändamål av synnerlig vikt;

9. för åstadkommande på det allmännas bekostnad av skogsåterväxt å skogsmark, som är genom kalhuggning eller på annat sätt ödelagd och ej utgör nödig betesmark;

10. för kronans övertagande av flygsandsfält, varom ägaren försummat att taga föreskriven vård;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märklig naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller ock synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark; eller

12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten.

Särskild rätt, som i avseende å fastighet tillkommer annan än kronan, må ock exproprieras, om Konungen prövar det nödigt för ändamål, som nu är sagt; och må expropriation enligt Konungens förordnande jämväl äga rum för upphävande av särskild rätt till område, som är avsatt till nationalpark.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Jag måste erkänna, att den första paragrafens mom. 8 icke har fått en sådan ordalydelse, som överensstämmer med vad jag anser vara det riktiga, särskilt det principiellt riktiga. Men å andra sidan kan jag icke förneka, att man inom utskottet vid behandlingen av detta lagförslag har visat tillmötesgående från bägge sidor. Särskilt från deras sida, som hysa samma uppfattning som jag i den principiella fråga, som behandlas i första paragrafens ifrågakvarande moment, har man gått långt i medgivanden, för att detta viktiga lagförslag, varav vi äro i stort behov att det blir lag, icke även denna gång skulle stranda. Jag hoppas emellertid, att när man kommer till tillämpningen av denna lag, ifall den blir antagen, tillämpningen skall ske på sådant sätt, att icke de betänkligheter, som funnits mot förslagets antagande i vissa punkter, skola i verkligheten visa sig vara mera berättigade, än vad man från andra sidan hittills velat erkänna.

*Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)*

Herr greve och talman, för min del skall jag be att få yrka bifall till ifrågakvarande paragraf.

Herr statsrådet Stenberg: Herr talman, mina herrar! Det nu föreliggande betänkandet från lagutskottet ger utsikt till att en lagstiftningsfråga, som länge stått på dagordningen i vårt land, nu skall vinna sin lösning.

Expropriationslagstiftningen är av synnerlig vikt för samhällsförhållandena inom skilda områden. I mån av utvecklingens fortgång växer också betydelsen av denna lagstiftning. Det är därför helt naturligt, att nu gällande expropriationslag, som daterar sig från år 1866, allt mer visat sig icke motsvara tidens fordringar, i det att nya intressen av allmän art framträtt med berättigade anspråk att bliva tillgodosedda genom expropriationsinstitutet.

Men även i en annan väsentlig punkt har expropriationslagen visat sig otillfredsställande, nämligen i avseende å grunderna och sättet för bestämmande av de ersättningar, som vid expropriation skola utgå. Den nuvarande ordningen har varit bristfällig särskilt därutinnan, att den ofta lett till fastställande av oskäligt höga ersättningsbelopp.

Om alltså behovet av en ny lag blivit alltmera oomtvistligt, ha meningarna om den nya lagens innehåll i vissa delar varit ganska divergerande. Striderna ha varit skarpa. Nu synas dock motsatserna hava blivit på ett, såsom jag hoppas lyckligt sätt, utjämnade. Detta har givetvis — utskottet har framhållit detta i sitt utlåtande — icke kunnat ske utan eftergifter på ömse håll. Resultatet har emellertid blivit, att det förslag, Kongl. Maj:t framlagt — detsamma som överlämnades till förra årets riksdag, men vilket riksdagen då ej kunde ägna saklig behandling — blivit av utskottet tillstyrkt med endast vissa oväsentliga modifikationer. De jämkningar, utskottet föreslår, avse endast mindre viktiga punkter i förslaget och äro till stor del av förtydligande art.

Jag tillåter mig nu, herr talman, ge uttryck åt den uppriktiga förhoppningen, att den expropriationslag, som är på väg att inför-

Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)

livas med den svenska lagstiftningen, skall i tillämpningen visa sig vara ett gott verk — en lag, väl avpassad efter nya tidens ändrade förhållandens krav; en lag, som giver staten och andra företrädare av allmänna intressen den nödvändiga makten gent emot de enskilda men också en lag som tager vederbörlig hänsyn till den enskildes befogade anspråk, att ingreppet i hans rätt icke blir större eller mera kännbart, än det allmännas intresse kräver.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter föreliggande paragraf godkändes.

Återstående delar av utskottets förevarande lagförslag.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten I.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Punkten II.

Lagförslagen.

Godkändes.

Utskottets hemställan.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Avdelningen B).

Utskottet hade här hemställt, att de i ämnet väckta motionerna, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet under avdelningen A) hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet fanns fogad en reservation av herrar *Lindhagen*, *Persson* i Norrköping och *Lindley* i Söderhamn, vilka anförde:

»Med åberopande av motionerna nr 271 och 286 och i viss mån motionen nr 37 få vi hemställa:

1:o) att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte till nästa riksdag framlägga *definitivt* förslag till lag om social expropriation, innefattande bestämmelser om expropriation i erforderliga fall av jord från fastigheter av i motionen nr 271 angivet slag för att bereda

1) torpare, bolagsarrendatorer och andra på liknande sätt beroende jordbrukare tryggad förfoganderätt över jordbruket med erforderlig skog, odlingsmark, bete eller annat nödigt tillbehör;

2) den jordlösa obemedlade befolkningen jord med nödigt tillbehör till nya jordbruk;

3) innehavare av egna hus på ofri grund tryggad rätt till själva

marken i den mån en sådan rätt ej genom det nu av utskottet förordade lagförslaget tillerkännes sådana nyttjanderättshavare;

4) synnerligast den mindre bemedlade befolkningen erforderlig tillgång på tomtmark för bostadsändamål;

2:o) att riksdagen med behjärtande av det för många föreliggande nödläge, som ej medger uppskov, ville i avvaktan på en definitiv lagstiftning för sin del antaga den *provisoriska* lag om expropriation av jord för ovannämnda sociala ändamål, som i motionen nr 271 föreslagits.»

Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)

Herr K l e f b e c k: Såsom kammaren har funnit finnes vid detta betänkande fogad en reservation från några av lagutskottets ledamöter. Jag var tyvärr förhindrad att närvara vid utlåtandets justering och har därför icke fått min reservation antecknad. Jag ber emellertid att få med några få ord yttra mig till förmån för densamma.

Denna reservation gäller den s. k. sociala expropriationen. Vi hava ansett, att den är av fullt ut lika stor vikt och betydelse som den nu av kammaren antagna större expropriationslagen, om jag så får kalla den. Den åsyftar nämligen att bereda torpare och bolagsarrendatorer trygghet förfoganderätt över jordbruket; och vi hava ansett, att denna strävan är av alldeles utomordentlig betydelse, emedan den tillgodoser ett behov, som i samhällslivet är av största vikt.

I detta önskemål ingår också ett annat, nämligen att redan färdiga jordbruk icke spolieras. Vi anslå årligen väldiga summor till skapande av egna hem. En sådan åtgärd är ju i högsta måtto berömvärd, men många av dessa egnahemsägare få på grund av de uppdrykade jordprisen hela sitt liv kämpa med stora ekonomiska svårigheter. Under sådana förhållanden synes det oss vara alldeles särskilt önskvärdt, att de redan befintliga jordbruken bibehållas. Å dessa kunna de gamla besittarna ha mycket större utsikt att få leva fram sitt liv tämligen sorgfritt.

I många fall är det i våra dagar utomordentligt svårt för dem, som vilja hava jord, att kunna erhålla sådan. Jag skall därpå anföra ett mycket färskt exempel. Det är sunnerligen icke det enda. I en kommun icke långt från Stockholm gjordes för någon tid sedan en ansökan till Konungen om rätt att inköpa tomter på ett komministerboställe. Denna gång gällde det visserligen icke jordbruk i egentlig mening utan egna hem åt industriarbetare, men detta är ett önskemål, som också i vår reservation innehålles och behjärtas. Det gjordes ansökan att få inköpa tomter, och församlingen skulle på kyrkostämman avgiva infortrat yttrande. I närheten av denna komministerboställets mark ligger ett ganska stort industriellt verk, och det var av utomordentlig betydelse för arbetarna där att få mark för egna hem. Det fanns icke på annat ställe än på prästgårdsjorden, och den låg dessutom synnerligen väl till. Från denna mark har förut upplåtits tomter efter kammarkollegii medgivande på 49 år till några egnahemsbyggare. Huru avlöpte nu detta ärende på kyrkostämman? Jo, där uppträdde några större jordägare och yrkade, att ansökningen skulle avstyrkas, och detta blev också kyrkostämmans beslut. Samti-

Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)

dig uttalade majoriteten på stämman, att prästgårdsjorden borde försäljas i sin helhet, och detta trots uttrycklig bestämmelse i den ecklesiastiska boställsordningen av år 1910, vilken innehåller, att prästgårdar eller delar därav, som synnerligen fördelaktigt kunna styckas till tomter, må efter Konungens beprövande kunna försäljas. Såsom saken nu ligger är det sålunda för dessa arbetare f. n. så gott som omöjligt att kunna erhålla jord till egna hem.

Vidare uttala vi i vår reservation såsom ett starkt önskemål, att i allmänhet den jordlösa, obemedlade befolkningen må erhålla jord med nödigt tillbehör till nya jordbruk och att även de s. k. ensittarna, som hava hus på ofri grund, skulle kunna få tillösa sig denna grund, så att de finge sitta på egen mark. Alltså äsyfta vi sålunda att bereda svenska medborgare den utomordentligt stora förmånen att få egna hem för dem, som hava sitt arbete på annat håll, eller också att få ett eget stycke jord, som de kunna bruka och av vilket de kunna hämta sin utkomst.

Jag såg helt nyligen i en tidning ett yttrande från arbetslöshetskommissionen, som giver vid handen, att detta önskemål i våra dagar är alldeles särskilt aktuellt. Ty hurudan är ställningen på arbetsmarknaden just nu? Jo, säger arbetslöshetskommissionen, »man måste här i landet vara beredd på en allmän arbetslöshet i industrisamhällena, och man måste söka utväg därur i arbetskraftens övergång till jordbruket. I den sedan längre tid pågående intensiva verksamheten inom industri, handel och samfärdsel är en märkbar avmattning. En del tillverknin- gar, vilka så gott som utslutande uppkommit på grund av krigskon- junkturen, ha begränsats eller helt avstannat. Den minskade tillgån- gen på råvaror och förbrukningsartiklar hota allt flera grenar av in- dustrin med driftinskränkning eller stillestånd. Tilltagande arbetslös- het är därför att befara.» Det säkraste medlet mot en sådan utveck- ling förklarar arbetslöshetskommissionen vara en överflyttning i stor skala av arbetare från industrien till jordbruket.

Jag har endast i korthet velat antyda detta, och jag har med av- sikt icke velat utförligare ingå på detta viktiga kapitel då jag för- står, att det vore lönlöst att denna gång få bifall till en fram- ställning i detta syfte. Detta är dock ett önskemål av utomordent- ligt stor betydelse. Det gäller att bereda våra medborgare den största fördel, som en människa kan ernå i denna världen, nämligen att äga ett eget hem under något så när tryggade förhållanden. Detta synes mig också vara en åtgärd i verkligt samhällsbevarande och samhälls- gagnande riktning, varför jag på det varmaste vill lägga kammaren densamma på hjärtat.

Om jag nu till sist icke gör något yrkande, beror det därpå att, såsom frågan nu ligger, någon framgång för ett sådant yrkande icke gärna är tänkbar. Utskottet har icke ens på allvar ingått i prövning av frågan, lika litet som Kungl. Maj:t, utan det säger i korthet så, att vad som nu är av vikt det är att lägga en grund för hela expropria- tionsinstitutet, och det skall sedan vara ett framtida önskemål att på denna grund göra den påbyggnad som anses nödvändig. Man har så- lunda icke ens velat gå in på någon realprövning av själva frågan,

vare sig såsom jag sagt inom regeringen eller inom utskottet. Men då nu denna grund genom denna kammars och väl också genom andra kammars beslut i dag är lagd, skulle jag vilja vördsamt rikta en hemställan till regeringen, att den möjligen redan till nästa riksdag ville inkomma med förslag till social expropriationslagstiftning. Det är vartendaste år många jordbruk, som spolieras, och vartendaste år många svenska medborgare, som fåfängt söka skaffa sig jord för eget uppehälle och som fåfängt söka skaffa sig mark för egna hem.

Under förhoppning sålunda att detta önskemål snarast möjligt måtte bringas till lösning har jag, herr talman, för denna gång intet yrkande att göra.

Herr A l e x a n d e r s o n: Trots att den ärade talaren icke framställde något yrkande, skall jag dock be att i anledning av hans yttrande och i anledning av den framlagda motionen få säga några ord.

Den reservation som föreligger innehåller bland annat ett yrkande, att nu strax skulle såsom provisorisk lag antagas ett av motionärerna och särskilt av herr Lindhagen såsom huvudmotionär utarbetat förslag. Men detta lagförslag är ju ett av de bekanta Lindhagenska maximiprogrammen och kan redan av det skälet icke ha någon som helst förutsättning att leda till något omedelbart praktiskt resultat. Så pass allvarliga äro de ingrepp i den enskildes äganderätt, som expropriationslagen innebär, att man måste kräva garantier och en närmare fixerad förutsättning för dess inträde, så att icke det hela får en allt för konturlös karaktär, som ställer den enskilde medborgaren i själva verket rättslös gent emot det allmännas ingrepp. Så allmänt kan man icke uttrycka det, att över huvud taget expropriation skall efter beprövande av en lokal kommission äga rum när den lokala kommissionen anser att den jordlösa obemedlade befolkningens behov av jord med nödiga tillbehör samt av erforderlig mark för bostäder gör expropriation nödvändig. Detta behov måste närmare regleras och närmare avgränsas om man över huvud taget vill hava någon lag för sådana ändamål, som här äro framställda.

Det är å andra sidan alldeles klart, att denna expropriationslag, om den nu blir antagen, utgör *icke slutstenen* utan såsom ock i den kungl. propositionens motivering uttalas, *grundstenen* för en ny social lagstiftning på förevarande område. Det är också en livlig förhoppning hos mina meningsfränder och mig, att det skall lyckas att inom kort tid realisera särskilt vissa av de önskemål, som falla inom reservationens ram. Därvid vill jag särskilt erinra om, att riksdagen redan för fyra år sedan till Kungl. Maj:t skrivit med anhållan, att Kungl. Maj:t snarast möjligt måtte söka utarbeta lösning av den trängande frågan, hur man skall kunna skipa rätt mellan innehavare av å annans mark uppförda byggnader och ägaren av marken, huru man skall kunna giva dem en ömsesidigt lämplig lösningsrätt gent emot varandra. Därigenom skulle på det sätt, som över huvud taget kan ske, det viktigaste av i reservationen framförda önskningsmål i själva verket vara uppfyllt. De s. k. ensittarna, varom föregående ärade talare talade, skulle därigenom få det behov, som tränger dem, på ett möjligt sätt

Lagförslag om
expropriation.
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om
expropriation
m. m.
(Forts.)

tillfredsställt. Men givet är, att utvecklingen därmed icke komme att stanna, utan om det skulle visa sig nödvändigt, bör man fortgå och lösa även andra av de frågor som reservationen omtalar, men de få lov att lösas i helt annan ordning, på grundval av mycket noggrannare utredning och med angivande av omsorgsfullt avvägda garantier till gagn för dem, som utsätts för det mycket allvarliga ingrepp, som alltid fränhändandet av deras äganderätt innebär.

Något yrkande är icke framställt och själv har jag naturligtvis icke heller något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr Ström: Det var den föregående talarens uttryck, att denna sak endast var en punkt i herr Lindhagens maximiprogram, som uppkallade mig. Jag tror, att denna fråga icke är något mer eller mindre än landsbygdsbefolkningens stora fråga, som hittills varit ofantligt försummad, men som herr Lindhagen tagit upp såsom en gammal målsman för densamma. Det är en utomordentligt viktig fråga i alla avseenden, som borde hava beaktats i samband med expropriationslagens omläggning på helt annat sätt än som gjorts. Det löfte som nyss givits tror jag icke kan hava den betydelse, som det skulle hava haft, om man hade fått från utskottet åtminstone ett klart erkännande, att här föreligger ett stort och allmänviktigt behov, som ovillkorligen måste tillgodoses. Över huvud taget synes det mig, som om landsbygdens fattiga befolkning i stor utsträckning fått stå tillbaka, när det gäller att lösa sådana frågor som den här föreliggande. Jag kan icke annat än uttala min stora otillfredsställelse med att ingen uppmärksamhet heller i regeringspropositionen ägnats åt denna utomordentligt viktiga fråga, som det nu torde vara omöjligt att under den närmaste tiden bringa fram till verklig lösning. Det hade emellertid varit synnerligen lätt för utskottet, om viljan funnits, synes det mig, att göra åtminstone en erinran till regeringen att snarast taga upp denna fråga, men så har icke skett. Jag vill uttala mitt livliga beklagande, att så icke har blivit gjort. Jag har icke något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet under nu ifrågavarande avdelning hemställt.

Anmälades och bordlades

första sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fastighetsbildning i stad m. m., dels ock en i ämnet väckt motion;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 21, i anledning av väckt motion om upphävande av tullen å krita;

nr 22, i anledning av väckt motion om upphävande av tullen å bananer;

nr 23, i anledning av väckt motion om upphävande av tullen å galoscher; och

nr 24, i anledning av väckta motioner om upphävande av tullsatserna å papper; ävensom

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15, i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande av kostnadsfri skolmateriel åt barn i folk- och småskolor.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 230, angående reglering av löneförhållanden m. m. vid statsdepartementen, blev denna proposition på begäran bordlagd.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 236, angående tillämpning under viss tid av lagstiftningen om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden.

Justerades ytterligare sju protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12,05 på dagen.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Torsdagen den 19 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m., och dess förhandlingar leddes av herr vice talmannen.

Herr statsrådet *Hans Ericson* avlämnade Kungl. Maj:ts nådiga propositioner:

nr 199, angående pension å allmänna indragningsstaten åt löjtnanten vid fortifikationen B. K. A. Mannströms änka Maria Mannström, född Angelin;

nr 244, angående anvisande av medel till täckande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet år 1917, i vad desamma avse lantförsvaret; och

nr 245, angående anvisande av medel till täckande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet år 1917, i vad desamma avse sjöförsvaret.

Friherre Beck-Friis erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag hemställer, att kungl. propositionen nr 230, angående reglering av löneförhållandena m. m. vid statsdepartementen, ävensom de ytterligare framställningar, som kunna komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor, måtte samtliga hänvisas för behandling till andra särskilda utskottet.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter på gjord proposition kammaren för sin del beslöt, att andra särskilda utskottet skulle behandla jämväl Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 230, angående regleringen av löneförhållanden m. m. vid statsdepartementen, ävensom de ytterligare framställningar, som kunde komma att av Kungl. Maj:t eller i enskilda motioner göras i detta ämne eller andra i omedelbart samband därmed stående frågor.

Andra kammaren skulle inbjudas att förena sig med första kammaren i detta beslut.

Efter föredragning av Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 230, angående reglering av löneförhållanden m. m. vid statsdepartementen, blev denna proposition, under förutsättning att andra kammaren antog inbjudningen att förena sig med första kammaren i dess beslut om propositionens behandlande av andra särskilda utskottet, hänvisad till detta utskott men eljest remitterad, såvitt propositionen avsåg nionde huvudtiteln och jordbruksdepartementet, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Föredrogos, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande nr 1, bevillningsutskottets betänkanden nr 21—24 samt första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15.

Efter föredragning av ett från andra kammaren ankommet protokollsutdrag nr 398, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, i anledning av herrar Mossbergs och Anderssons i Milsmaden motion, nr 119, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående uttagande till dyrtidens lindrande av kompensationer utav andra näringar än jordbruket, beslöt första kammaren hänvisa detta ärende till sitt andra tillfälliga utskott.

Anmälades och bordlades första sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkten 37 under andra huvudtiteln gjorda framställning om anslag till be-

stridande av kostnader för första upplägandet av fastighetsregister för städer och vissa därmed jämförliga samhällen.

Föredrogs och hänvisades till bankoutsrottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition nr 199, angående pension å allmänna indragningsstaten åt löjnanten vid fortifikationen B. K. A. Mannströms änka Maria Mannström, född Angelin.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet följande kungl. propositioner:

nr 244, angående anvisande av medel till täckande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet år 1917, i vad desamma avse lantförsvaret; och

nr 245, angående anvisande av medel till täckande av kostnader för tryggande av rikets neutralitet år 1917, i vad desamma avse sjöförsvaret.

Anmälades och godkändes bankoutsrottets förslag till riksdagens skrivelse nr 84, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt hjälpmontören vid Trollhätte kraftverk A. J. Karlsson jämte en i ämnet väckt motion.

Justerades sex protokollsutdrag för denna dag, varefter kamarens sammanträde avslutades kl. 3,38 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 20 april.

Kammaren sammanträdde kl. 3,30 e. m.

Justerades protokollen för den 14 och den 17 i denna månad.

Anmäldes och bordlades:

bevillningsutskottets memorial och betänkanden:

nr 25, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande viss del av utskottets betänkande nr 14, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i förordningen om taxeringsmyndigheter och farandet vid taxering;

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utsträckning av tiden för tullfri disposition av tullpliktiga utställningsföremål som införts till Baltiska utställningen i Malmö år 1914; och

nr 27, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för befrämjande av sulfitsprittillverkningen i riket;

lagutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, dels Kungl. Maj:ts proposition angående tillämpning under viss tid av lagstiftningen om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, dels ock tre med föranledande av förstnämnda proposition väckta motioner; samt

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 30 maj 1916 om fastställande av högsta pris å vissa varor vid krig, krigsfara eller andra utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m.;

jordbruksutskottets memorial och utlåtanden:

nr 39, i anledning av kamrarnes skiljaktiga beslut angående väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående tillsättande av en jordkommission;

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till lantförsvaret av de till Flyinge kungsgård hörande områdena Räfthagen och kungsmarkerna i Malmöhus län m. m. ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 41, i anledning av väckt motion angående försäljning av de s. k. Stenhammarstomterna inom Flens municipalsamhälle;

nr 42, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om tillämpningen av gällande bestämmelser angående villkoren för lån från odlingslånefonden; och

nr 43, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ytterligare åtgärder för livsmedelsproduktionens säkerställande m. m.;

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åstadkommande efter fredsslutet av ett förnuftigt ekonomiskt samarbete mellan alla stater; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 10, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om nedbringande av statens tryckningskostnader; och

nr 12, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt obemedlade av vidsträcktare tillfällen att förvärva jord och bostäder samt jordbruksinventarier.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 85, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om åtgärder för torvtillgångarnas tillgodogörande.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse nr 86, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av rubrikerna nr 65, 144, 164, 187, 188, 190, 609, 610, 624, 625, 626, 627, 628 och 629 i gällande tulltaxa.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran första sammansatta stats- och lagutskottets utlåtande nr 2.

Justerades två protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3,42 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.